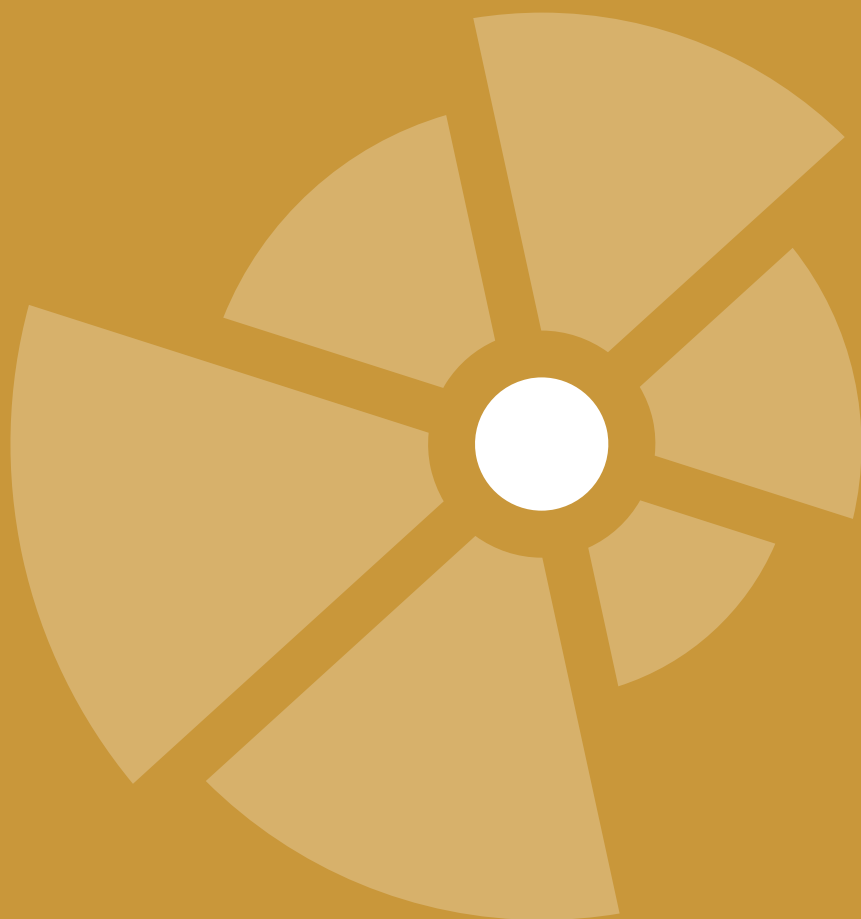

Advies over de Natuurdoelanalyse Lieftingsbroek, provincie Groningen

1. Het advies in het kort

De provincie Groningen heeft een natuurdoelanalyse (NDA) opgesteld voor het Natura 2000-gebied Lieftingsbroek¹. Deze analyse moet duidelijk maken of de huidige en geplande maatregelen voldoende zijn om verslechtering te voorkomen en de instandhoudingsdoelen van dit gebied te realiseren. De provincie heeft de Ecologische Autoriteit gevraagd te toetsen of de NDA voldoet aan de actuele wetenschappelijke inzichten. Dit advies bevat de resultaten van deze toetsing.

Wat staat er in de natuurdoelanalyse Lieftingsbroek?

Lieftingsbroek ligt in de regio Westerwolde in het oosten van de provincie Groningen en is 20 hectare groot. Naast Natura 2000-gebied is het ook een nationaal bosreservaat. In de NDA staat dat de kwaliteit van de drie habitattypen², waarvoor het gebied is aangewezen, is verslechterd:

- In het gebied komt 0,33 hectare *Blauwgrasland* voor. De oppervlakte en de kwaliteit zijn sterk afgenomen, onder andere door verzuring en vermesting. Het is daardoor deels overgegaan in een fragmentair Heischraalgrasland.
- De oppervlakte van *Beuken-Eikenbossen met Hulst* is afgenomen. Er is een toename van braam in delen van het bos door de stikstofdepositie.
- De oppervlakte en de kwaliteit van *Eiken-Haagbeukenbossen* zijn afgenomen. In zo'n mate dat het Eiken-Haagbeukenbos niet meer kwalificeert.

Verder beschrijft de NDA de tot dusverre uitgevoerde, vooral externe maatregelen die met name bedoeld zijn om de waterhuishouding in het gebied te verbeteren. Dit is gebeurd door de loop en het peil van de watergangen aan te passen en door herinrichting tot natuurgebied van omringende landbouwgronden. Het Blauwgrasland en de Eiken-Haagbeukenbossen zijn hierdoor al natter geworden, maar dit heeft nog niet geleid tot de gewenste waterkwaliteit voor de vegetatie. De NDA concludeert dat er aanvullende maatregelen nodig zijn om te voldoen aan de doelen voor het gebied. Voor herstel van alle habitattypen is daarvoor een verlaging van de stikstofdepositie noodzakelijk. Voor Blauwgrasland en Eiken-Haagbeukenbos zijn ook hydrologische maatregelen nodig.

Wat is het oordeel van de Ecologische Autoriteit?

De NDA laat duidelijk zien dat de natuur in het gebied achteruit is gegaan³. Het geeft een goed beeld van de effecten van de al getroffen (hydrologische) maatregelen. Dit geldt ook voor een aantal geplande maatregelen.

De Ecologische Autoriteit concludeert dat de informatie in de NDA nog niet helemaal compleet is of onvoldoende navolgbaar. De hieronder genoemde informatie is noodzakelijk om te weten wat de huidige problemen veroorzaakt en hoe de natuur weer kan herstellen:

- **Natura 2000-doelen:** Er is onduidelijkheid over de kernopgave voor het gebied. Het is niet duidelijk of Beuken-Eikenbossen met Hulst uitgebreid moeten worden of niet. Daarnaast mist in de NDA achtergrondinformatie waarom de habitattypen waarvoor het Natura 2000-gebied is aangewezen de afgelopen jaren zijn gewijzigd. Ook dient nader te worden onderbouwd of Eiken-Haagbeukenbos al aanwezig was op het moment van aanwijzing.

¹ De naam van het natuurgebied wordt op twee verschillende manieren geschreven: Lieftingsbroek of Lieftingsbroek. De Ecologische Autoriteit hanteert in dit advies de schrijfwijze Lieftingsbroek.

² In het aanwijzingsbesluit van 4 juni 2013 was ook het habitatype Vochtige alluviale bossen (H91E0) als doel opgenomen. Dit is echter met een wijzigingsbesluit op 15 juni 2015 gewijzigd waarbij dit habitatype is komen te vervallen, en habitatype Veenbossen (H91D0) is toegevoegd. Op 24 november 2022 is er wederom een wijzigingsbesluit genomen, waarbij het habitatype Veenbossen (H91D0) als doel is komen te vervallen.

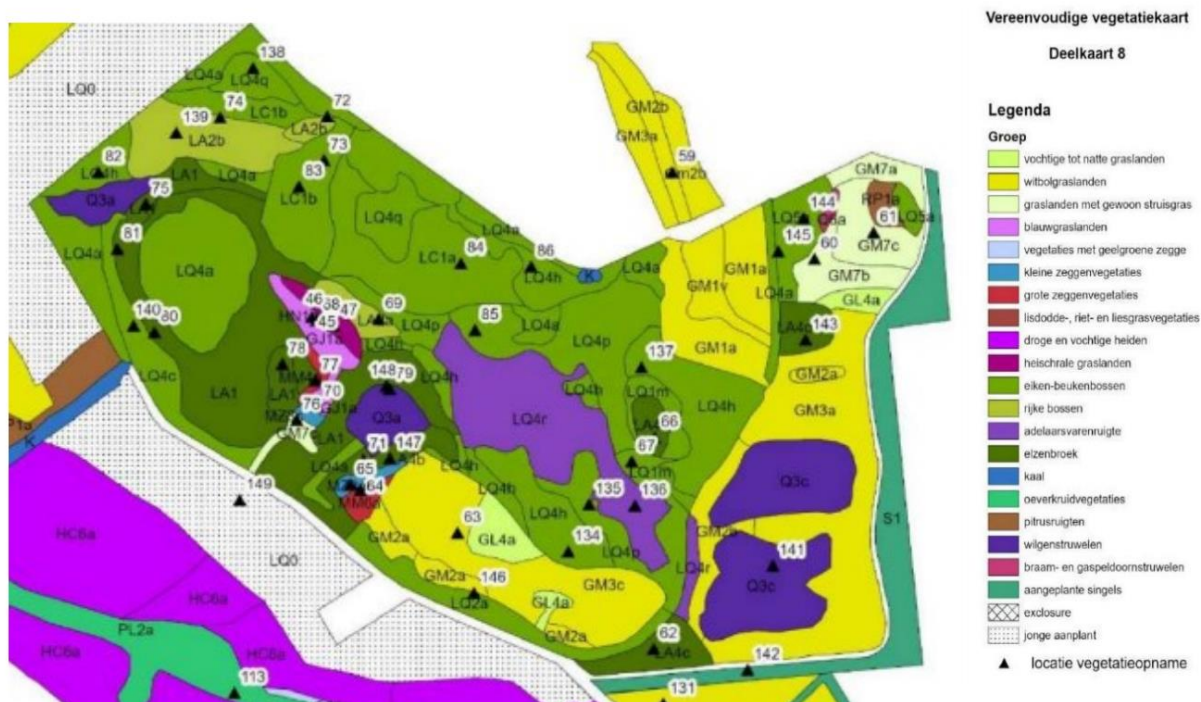
³ Artikel 6, tweede lid, van de Habitatrictlijn geeft aan dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de Natura 2000-gebieden niet mag verslechteren.

-
- **Inzicht in het landschapsecologisch systeem:** Er mist een landschapsecologische systeemanalyse die meer inzicht geeft in de huidige ecologisch sturende factoren in en vooral rondom het gebied. Er is meer informatie nodig over het lokale (water)systeem, opdat er voldoende effectieve maatregelen worden genomen.
 - **Huidige natuurkwaliteit:** Maak meer gebruik van de (historische) beschikbare natuurinformatie. De kwaliteit van het Blauwgrasland is niet voldoende beschreven. Ook mist informatie over het Elzenzegge-Elzenbroekbos en wat het betekent dat het Lieftingsbroek een bosreservaat is.
 - **Drukfactoren op de natuur:** Naast hydrologie en stikstof zijn ook isolatie en klimaatverandering van impact op de natuurkwaliteit. Dit moet nog duidelijker worden beschreven. Ook mist specifieke en eenduidige informatie over hydrologisch systeem, de benodigde grondwaterstand en de waterkwaliteit voor de habitattypen.
 - **Effectiviteit bestaande en nog te nemen maatregelen:** Het is nog niet duidelijk of met de voorgestelde hydrologische maatregelen de doelen worden bereikt. Ook is meer informatie nodig over stikstofmaatregelen en het effect van vernatting van bladstrooisel op de nutriëntenbeschikbaarheid. Verder is niet bekeken welke maatregelen er zijn om de geïsoleerde ligging te verminderen.
 - **Kennis en monitoring:** Het NDA geeft geen overzicht van nog ontbrekende kennis noch handvatten om deze kennis te vergaren. Dit is wel noodzakelijk voor zicht op en onderbouwing van een doeltreffend maatregelenpakket.

Om te voorkomen dat de natuur verder verslechtert en daarmee het halen van de doelen moeilijker wordt, is het aan te raden om (aanvullende) maatregelen, waarvan zeker is dat ze nodig zijn en de ecologische risico's klein zijn, spoedig uit te voeren. Dit geldt bijvoorbeeld voor:

- **Het dichten van ontwaterende sloten en greppels.** Het zo snel mogelijk nemen van hydrologische maatregelen is noodzakelijk. Het dichten van ontwaterende sloten en greppels zorgt dat basenrijk grondwater beschikbaar komt in het gebied, waarmee de negatieve effecten van stikstofdepositie op de bodem kunnen worden verzacht.
- **Verlagen stikstofdepositie:** het nemen van bronmaatregelen om de stikstofdepositie op de stikstofgevoelige natuurtypen te verminderen.

Hoofdstuk 2 bevat een toelichting op dit oordeel. In hoofdstuk 3 staan de adviezen van de Ecologische Autoriteit voor het provinciale gebiedsprogramma.

Figuur 1: Vegetatiekaart van Liefstingsbroek (2020) met de lokale typologie van de vegetaties. Bron: NDA

Waarom een natuurdoelanalyse?

Het Rijk ziet dat de kwaliteit van natuur onder druk staat, onder meer als gevolg van intensief gebruik van land en water, emissies van stikstof en klimaatverandering. Met de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (WSN) en het bijbehorende verbeterprogramma⁴ wil Nederland die negatieve trend keren.

In die regelgeving is ook vastgelegd dat per Natura 2000-gebied een zogenoemde natuurdoelanalyse (NDA) moet worden gemaakt. Daarin moet blijken wat de actuele natuurkwaliteit is, welke knelpunten ('drukfactoren') er zijn en hoe de natuurdoelen voor dat gebied kunnen worden behaald. Een NDA biedt op zijn beurt input voor een gebiedsprogramma waarin wordt opgenomen welke maatregelen daadwerkelijk genomen zullen worden.

Waarom een advies van de Ecologische Autoriteit?

De provincie Groningen heeft de NDA over Liefstingsbroek voorgelegd aan de Ecologische Autoriteit. De Ecologische Autoriteit toetst of in de NDA alle essentiële ecologische informatie werd betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en gebiedsprogramma's.⁵ In de bijlage bij dit advies staan de werkwijze, samenstelling van de werkgroep en andere projectgegevens. De projectstukken die bij het advies zijn gebruikt zijn te vinden door nummer 5018 op www.ecologischeautoriteit.nl in te vullen in het zoekvak.

⁴ Het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering. <https://www.rvo.nl/sites/default/files/2022-05/Ontwerpprogramma-Stikstofreductie-en-Natuurverbetering.pdf>. Het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering geeft invulling aan de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (WSN). In deze wet is vastgelegd dat de stikstofdepositie omlaag gebracht moet worden en de natuur verbeterd moet worden om de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen en soorten (alsnog) te realiseren.

⁵ Zie het instellingsbesluit: [stcrt-2022-24607.pdf](https://www.officieelbekendmakingen.nl/stcrt-2022-24607.pdf) (officieelbekendmakingen.nl).

2. Toelichting op de toetsing

In dit hoofdstuk licht de Ecologische Autoriteit haar oordeel toe en geeft zij aan welke informatie aangevuld moet worden. Dit is opgenomen in een tekstkader. Naar haar oordeel is deze informatie essentieel om het belang van beschermde natuur volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming over Lieftingsbroek door de provincie Groningen. Tegelijkertijd kan al met no regret maatregelen aan de slag gegaan worden.

2.1 Natura 2000-doelen

In de NDA zijn de kernopgaven en de instandhoudingsdoelen weergegeven. Voor Lieftingsbroek is de kernopgave volgens de NDA: 'Uitbreiden tot substantiële oppervlakten Beuken-Eikenbossen met Hulst H9120 en het verbeteren van de kwaliteit.'⁶ Het gaat daarbij onder andere om een meer gevarieerde boomsoortsamenstelling en leeftijdsopbouw van de bomen. Er zijn instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen Blauwgraslanden, Beuken-Eikenbossen met Hulst en Eiken-Haagbeukenbossen.

De Ecologische Autoriteit merkt het volgende op:

- **Referentiemoment:** De NDA moet de huidige situatie vergelijken met de referentiedatum. Dat is de situatie toen het gebied werd aangemeld als Habitatrictlijngebied⁷. De NDA baseert zich vooral op een niet onderbouwde habitattypenkartering uit 2008 en is het beste referentiemoment voor de NDA. De Ecologische Autoriteit ziet dat er in het verleden verschillende typologieën zijn gemaakt, waardoor consistentie ontbreekt. Zij beveelt daarom aan om op korte termijn een duidelijke vegetatiekartering te maken voor de habitattypen met een heldere typologie, zodat deze in de toekomst als basis kan dienen voor de monitoring. Hier wordt in paragraaf 'kennis- en monitoringsprogramma' verder op ingegaan.
- **Eiken-Haagbeukenbos:** Dit lijkt niet aanwezig in het gebied. Tijdens het veldbezoek zijn geen van typische soorten aangetroffen⁸. Ook ontbreken vegetatiekundig beschouwd zowel op verbonds- als associatieniveau kensoorten. Wel komt Bosgierstgras voor, deze soort is volgens de nieuwste vegetatiekundige classificatie⁹ slechts differentiërend voor het Eiken-Haagbeukenbos ten opzichte van de andere verbonden uit de klasse der eiken en beukenbossen op voedselrijke grond. Lang niet in alle opnames met deze soort worden echter tot dit type gerekend. In de later toegestuurde vegetatiekartering van Koops¹⁰ worden de opnames met Bosgierstgras juist tot de Beuken-Eikenbossen gerekend. Ook andere soorten die zouden kunnen duiden op Eiken-Haagbeukenbos (Ruige veldbies, Bosklaverzuring, Grootbloemmuur) zijn blijkens de opnames zeldzaam of niet in het habitatype gevonden. Ook in de opnames van het Eiken-Haagbeukenbos in Koops zijn deze soorten (al) zeldzaam. De Ecologische Autoriteit stelt daarom dat het voorkomen van Eiken-Haagbeukenbos als kwalificerend habitatype op het moment van aanwijzing niet voldoende is onderbouwd.
- **Beuken-Eikenbossen met Hulst:** Uit de NDA is niet duidelijk of er voor beuken-eikenbossen gestreefd wordt naar een uitbreiding van het oppervlak. Volgens de kernopgave¹¹ wel, maar in paragraaf 1.5.2 staat dat een behouddoelstelling geldt, dus dat uitbreiding in oppervlak niet is vereist. Tegelijkertijd staat daarnaast ook genoemd dat het oppervlak Beuken-Eikenbossen met hulst door vernatting zal afnemen.
- **Verandering aanwijzingen habitattypen:** In de NDA wordt niet of nauwelijks ingegaan op de veranderingen in de instandhoudingsdoelstellingen. Zo was in het aanwijzingsbesluit van 4 juni 2013 het habitatype Vochtige alluviale bossen (H91E0) als doel opgenomen. In 2015 werd dit gewijzigd waarbij dit habitatype kwam te vervallen, terwijl het habitatype Veenbossen (H91D0) werd toegevoegd. Op 24 november 2022

⁶ Pagina 5 van de NDA.

⁷ Datum aanmelding op communautaire lijst: 7 december 2004.

⁸ Het veldbezoek heeft plaatsgevonden op 22 maart 2023.

⁹ Hommel, P., R, Haveman en I. de Ronde, 2017/ Querco-Fagetea. In: J.H.J. Schaminée et al., Revisie Vegetatie van Nederland. Stratiotes 50/51: 177-188. Plantensociologische Kring/ Uitgeverij Westeriaan Publisher.

¹⁰ Vegetatiekartering Koops, 1987.

¹¹ Pagina 5 van de NDA.

heeft wederom een wijziging plaatsgevonden en zijn Veenbossen weer vervallen. Waarom deze wijzigingen plaatsvonden wordt in de NDA niet toegelicht. Hierop wordt wel kort ingegaan in een recent wijzigingsbesluit van de minister van Natuur en Stikstof¹², maar niet in de NDA. Ook is het nodig om te onderbouwen waarom de nog aanwezige Elzenbroekbossen eerder (in 2013) wel zijn aangewezen (habitattype Vochtige alluviale bossen, H91E0), en later weer zijn geschrapt.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen op de volgende onderdelen:

- Geef aan welke instandhoudingsdoelstellingen er zijn veranderd na het aanwijzingsbesluit en licht toe waarom dit nodig was.
- Onderbouw met meer informatie dat habitattype Eiken-Haagbeukenbos op het moment van aanwijzing aanwezig was in Lieftingsbroek.
- Geef duidelijkheid over de kernopgave van het Lieftingsbroek, of er wel of geen uitbreiding van oppervlak voor habitattype Beuken-Eikenbossen met Hulst is gewenst.

2.2 Landschapsecologische systeemanalyse, gewenste omgevingscondities en analyse en beoordeling drukfactoren

Inzicht in het landschapsecologische systeem

Zonder systeeminzicht is het in de meeste gevallen niet mogelijk inzicht te krijgen of de noodzakelijke omgevingscondities al dan niet aanwezig zijn en door welke abiotische processen deze worden bepaald. Het is dan evenmin mogelijk vast te stellen welke systeemherstelmaatregelen moeten worden genomen om via herstel van de omgevingscondities de natuurdoelen te halen. Voor een NDA is een landschapsecologische systeemanalyse (LESA), of soortgelijk, nodig die inzicht geeft in de huidige abiotisch sturende factoren van het gebied, en de eventuele knelpunten die daarbij optreden. Er is in de NDA voor het Lieftingsbroek geen landschapsecologische systeemanalyse (LESA) opgenomen. De kennis van het natuursysteem is daarmee niet compleet.

Wel is er in 2017 een ecohydrologische systeemanalyse Lieftingsbroek opgesteld. Naar dit onderzoek wordt verwezen in het uitgevoerde KWR-onderzoek uit februari 2022. Dit KWR-onderzoek is een achtergronddocument van het NDA. Er wordt te weinig verwezen naar en gebruikt gemaakt van dit KWR-onderzoek.

De Ecologische Autoriteit heeft de volgende opmerkingen:

- Niet goed is beschreven waarom zo hoog in het landschap blauwgrasland en het Eiken-Haagbeukenbossen voorkomen of voorkwamen. Er wordt in de NDA aangegeven dat dit komt door een lokaal systeem¹³, maar dit wordt niet nader toegelicht. De KWR-studie maakt duidelijk dat een lokaal watersysteem (in combinatie met kalkrijke afzettingen in de ondiepe ondergrond) de motor is achter het voorkomen van natte, basenminnende plantengemeenschappen zoals blauwgraslanden en elzenbroeken. Maar het is onduidelijk hoe die kwel ontstaat. Inundatie van de laagten met een mengsel van regen- en grondwater zou daarbij sturend kunnen zijn, voor het kunnen uittreden van baserijk grondwater in de blauwgraslanden, zoals in de naastgelegen laagte met het elzenbroek. In de NDA wordt echter gesproken over plannen om stagnerend regenwater (gecontroleerd) af te voeren om kwel van baserijk grondwater in het blauwgrasland mogelijk te maken. Het is de vraag op welk systeemfunctioneren deze maatregel is gebaseerd. Het is goed denkbaar dat juist dankzij de overstroming met regenwater (de vorming van plassen) van de laagte met Elzenbroeken, kwel kan optreden van lokaal, baserijk grondwater in het Blauwgrasland. Om het functioneren van dit lokale grondwatersysteem mogelijk te maken mag in de zomer

¹² Wijzigingsbesluit Habitatrictlijngedieden vanwege aanwezige waarden, 2022. <https://www.natura2000.nl/sites/default/files/TIL/Veegbesluit/N2k%20WB%20Wijzigingsbesluit%20Aanwezige%20waarden.pdf>

¹³ Pagina 26 van de NDA.

het gemiddelde laagste grondwater niet te diep wegzakken. Het afvoeren van regenwater in het natte jaargetijde zou bij deze wijze van systeemfunctioneren juist niet bevorderlijk zijn. Dit systeeminzicht is noodzakelijk voor het bepalen van de juiste herstelstrategie en een eventuele fasering daarin. Ondanks kennisleemten in het systeemfunctioneren zijn maatregelen die de stijghoogte van het grondwater in de zomer verhogen noodzakelijk, niet alleen vanwege het belang van kwel in de zomerperiode, maar ook om de duur en de intensiteit van kwel in het natte jaargetijde te vergroten.

- Voor het voortbestaan van het nog goed ontwikkeld Elzenbroek is inundatie in de winter en het vroege voorjaar noodzakelijk. Hoewel dit bos geen doelhabitattype is, kan dat deze landelijk zeldzame en hier thuishorende plantengemeenschap lijden onder de realisatie van het Blauwgrasland door in het natte seizoen regenwater af te voeren. Deze impact is niet benoemd in de NDA, noch wordt de noodzakelijkheid van de maatregel onderbouwd.

Stel een landschapsecologische systeemanalyse op om inzicht te krijgen in de hydrologische en daarmee samenhangende hydro- en bodemchemische situatie in en rondom het Natura 2000-gebied. Er is meer informatie nodig over het lokaal (water)systeem inclusief de waterkwaliteit. Geef daarom het functioneren van het watersysteem weer. Beschrijf waarom op deze hoogte in het landschap Blauwgraslanden en Eiken-Haagbeukenbossen voorkomen en of herstel van Blauwgrasland samengaat met behoud van goed ontwikkeld Elzenbroek.

De ecologische analyse huidige natuurkwaliteit

Hoofdstuk 2 van de NDA geeft inzicht in de huidige natuurkwaliteit en oppervlakte van de verschillende habitattypen. Een goede beschrijving is nodig om opdat duidelijk wordt hoe ver de huidige situatie afstaat van het bereiken van de doelen.

De Ecologische Autoriteit heeft de volgende opmerkingen:

- **Blauwgrasland:** De vegetatieopnamen tussen 2008 en 2018 laten zien dat de begroeiingen in het gebied kunnen worden getypeerd als een rompgemeenschap¹⁴ van Blauwe knoop en Blauwe zegge. Ze voldoen daarmee volgens het doelendocument als habitattype van matige kwaliteit. In de recente opnames van 2019 en later ontbreekt Blauwe knoop in alle opnames op één na. Daar komt de soort met een + (enkele exemplaren) voor. Dat betekent dat de al geringe kwaliteit nog verder verslechterd is, wat kan samenhangen met de reeks van vier zeer droge jaren binnen vijf jaar (2018-2022). Daarmee is niet duidelijk of het habitattype feitelijk nog voorkomt binnen het Lieftingsbroek. Dat is alleen het geval indien de locatie met Blauwe knoop en Blauwe zegge toch een aaneengesloten oppervlakte van minstens 1 are behalen. Op basis van het opnamemateriaal van na 2018 kan dat niet worden vastgesteld. In de NDA wordt weergegeven dat in 2018 nog wel kenmerkende soorten zoals blauwe knoop en gevlekte orchis aangetroffen zijn¹⁵. Het is echter uit de NDA niet duidelijk of nog een oppervlakte van minimaal 1 are wordt aangetroffen van de genoemde rompgemeenschap. Dat zou betekenen dat het habitattype de facto is verdwenen. Dit benadrukt de urgentie om zo snel als mogelijk hydrologische maatregelen te nemen (zie ook paragraaf 1.3 van dit advies).
- **Elzenzegge-Elzenbroekbos:** Het gebied kent nog goed ontwikkeld Elzenzegge-Elzenbroek. Het is in het Lieftingsbroek weliswaar niet aangewezen als habitattype, maar het vormt een onvervreemdbaar onderdeel van de aanwezige vegetatiegradiënt. Deze kwaliteit mag in het NDA niet onbenoemd blijven, aangezien daar soorten groeien die ook voorkomen in het in het Lieftingsbroek formeel aanwezige Eiken-Haagbeukenbos. De populaties van zulke soorten in het Elzenbroek kunnen bijdragen aan de herkolonisatie van het in ieder geval sterk verslechterde Eiken-Haagbeukenbos. De Ecologische Autoriteit acht het van essentieel belang dat nu wordt ingegaan op deze belangrijke natuurkwaliteit, aangezien mogelijk te nemen herstelmaatregelen van impact kunnen zijn op het Elzenzegge-Elzenbroekbos.

¹⁴ Een rompgemeenschap is een plantengemeenschap met alleen kenmerkende soorten op verbonds- of andere hogere vegetatiekundig hogere hiërarchische niveaus.

¹⁵ Pagina 16 van de NDA.

-
- **Ontwikkeling habitattypen en gebruik historische informatie:** De Ecologische Autoriteit vindt dat in de NDA te weinig gebruik is gemaakt en is gerefereerd aan eerdere historische kennis. Weliswaar is recentelijk een historische vegetatiekaart gevonden¹⁶, maar bij de beschrijving van de historische ontwikkeling van de bossen is daarvan verder geen gebruik gemaakt. Ook de notitie van Koops (bosgeschiedenis van het Weenderbos) waarin een vegetatiekaart wordt gepresenteerd, welke wordt vergeleken met die van 1956, wordt niet besproken. Feitelijk zijn drie momenten beschikbaar om de bosontwikkeling in het Liefstingsbroek in beeld te brengen en daar conclusies uit te trekken. Nu wordt alleen de niet-onderbouwde habitattypenkaart van 2013 vergeleken met die van 2020. De langetermijnontwikkeling van het bos blijft daarmee buiten beeld en dat is een gemis, aangezien de oude kaarten met onderliggend opnamemateriaal als referentie kunnen dienen.
 - **Bosreservaat:** In de NDA staat dat het gebied ook een bosreservaat is. Er is geen informatie over wanneer het is aangewezen als bosreservaat, wat hiervan de reden is en welke bostypen hiermee zijn beschermd. Geef ook aan welke consequenties dit heeft voor beheer- en herstelmaatregelen. In de NDA wordt kort verwezen naar bodemonderzoek van Mekking¹⁷ en Bijlsma¹⁸. Gebruik dit ook in de beschrijving en ontwikkeling van de natuurkwaliteit.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen op de volgende onderdelen:

- Onderzoek en beschrijf vervolgens duidelijk of het habitatype Blauwgrasland nog voorkomt.
- Beschrijf de natuurkwaliteit van het Elzenzegge-Elzenbroekbos en de ontwikkeling door de jaren heen.
- Maak voor de beschrijving van de natuurkwaliteit en de ontwikkeling van de habitattypen meer gebruik van historische informatie.
- Geef aan wanneer en op welke gronden het gebied is aangewezen als bosreservaat en welke consequenties dit heeft voor mogelijke beheer- en herstelmaatregelen.

Analyse en beoordeling van drukfactoren en inzicht in gewenste omgevingscondities

In de NDA zijn in hoofdstuk 4 de drukfactoren weergegeven. Er wordt ingegaan op verdroging, verzuring en stikstofdepositie. Deze zijn voor het Liefstingsbroek alle drie van grote invloed. De Ecologische Autoriteit mist nog twee drukfactoren, namelijk beperkte omvang/ isolatie en klimaatverandering.

Het natuurgebied heeft een beperkte omvang. Belangrijke indicator- en doelsoorten zoals die van Blauwgrasland zijn (sterk) achteruitgegaan of misschien zelfs verdwenen en komen niet spontaan terug. In de NDA wordt wel genoemd dat er sprake is van isolatie en gebrek aan connectiviteit¹⁹, maar is niet ingegaan op de onderlinge afstand. Ook ontbreekt aandacht voor klimaatverandering. De stijgende temperatuur en toenemende lange perioden van droogte en hevige regenval kunnen impact hebben op de natuur. Zo zit het Eiken-Haagbeukenbos aan de noordgrens van zijn verspreiding (Europees gezien), en is daarmee mogelijk dus extra gevoelig voor klimaatveranderingen.

De Ecologische Autoriteit heeft daarnaast nog opmerkingen over de analyse en beoordeling van de drukfactoren:

- **Hydrologie:** verdroging en verzuring hebben grote impact op de kwaliteit van het natuurgebied. In de NDA wordt aangegeven dat verzuring door gebrek aan basenrijk kwelwater in de wortelzone en het vasthouden van regenwater belangrijke oorzaken zijn. De Ecologische Autoriteit onderschrijft het eerste punt. Zoals ook beschreven in de bovenstaande paragraaf over de LESA ontbreken gegevens over het complete hydrologische systeem. Daarmee is ook nog niet duidelijk hoe ver we afzitten van het doelbereik, zoals de

¹⁶ Van Dijk (1956). Pagina 13 van de NDA.

¹⁷ Mekking, P. (2003). De bodemgesteldheid van bosreservaten in Nederland. Deel 8: Bosreservaat Liefstingsbroek. Alterra rapport 60.8. <https://edepot.wur.nl/28403>.

¹⁸ Bijlsma, R.J., (2008). Bosreservaten: koplopers in de natuurlijke ontwikkeling van het Nederlandse boslandschap. Alterra rapport 1680. <https://edepot.wur.nl/36274>.

¹⁹ Pagina 23 van de NDA.

verschillende gewenste grondwaterstanden - gemiddelde voorjaars grondwaterstand (GVG), de gemiddeld hoogste grondwaterstand (GHG) en gemiddeld laagste grondwaterstand (GLG) - die nodig zijn om het systeem te herstellen.

- **Stikstof:** Alle beschermde habitattypen zijn stikstofgevoelig en staan onder druk door de hoge stikstofdepositie. In de NDA is aangegeven wat de mate van overbelasting van de Kritische Depositie Waarde (KDW) voor de verschillende habitattypen in de jaren 2018, 2020, 2025 en 2030 is. Het Blauwgrasland kent in 2030 voor het gehele oppervlak een matige overbelasting²⁰. Voor het Beuken-Eikenbos is er in 2030, naar verwachting, slechts voor 17 procent van het oppervlak geen overbelasting. 54 procent van het Eiken-Haagbeukenbossen oppervlak kent, naar verwachting, in 2030 geen overbelasting. In de NDA wordt terecht aangegeven dat indien de stikstofdepositie door het nemen van bronmaatregelen onder de KDW komt er nog geen sprake zal zijn van herstel, door na-ijling en cumulatie. In hoeverre herstelmaatregelen voor Eiken-Haagbeukenbos, zoals strooiselroof en toedienen van steenmeel dan effectief zijn voor (versneld) herstel van het Eiken-Haagbeukenbos en of dat mogelijk negatieve bijwerkingen heeft, is nog in onderzoek. De Ecologische Autoriteit vindt dat de overschrijding van de stikstofbelasting helder in beeld is gebracht.

De Ecologische Autoriteit adviseert om in de NDA in te gaan op de drukfactoren isolatie/omvang en klimaatverandering. Ook is meer informatie nodig over het hydrologische systeem zodat duidelijk wordt of het doelbereik wordt gehaald.

2.3 Bestaande en geplande maatregelen en verwacht effect

Hoofdstuk 5 van de NDA beschrijft de uitgevoerde en geplande herstelwerkzaamheden. In hoofdstuk 6 staat het verwacht effect van de herstelmaatregelen. De maatregelen zitten met name op hydrologisch herstel, waarvan de Ecologische Autoriteit de urgentie (samen met andere benodigde maatregelen op de drukfactoren) onderschrijft:

De Ecologische Autoriteit heeft de volgende opmerkingen over de informatie in de NDA:

- **Hydrologie:**
 - De waterhuishouding in de omgeving van het Lieftingsbroek is in fasen aangepast. Het Ellersinghuizerveld is grotendeels afgegraven en sloten zijn gedempt. Maar een goede onderbouwing hiervoor ontbreekt. De Ecologische Autoriteit merkt op dat het afgraven enerzijds negatieve gevolgen kan hebben voor het waterbergend vermogen en opbolling van grondwater in de directe omgeving van het Lieftingsbroek. Anderzijds bestaat, vooral aan de onderzijde van de hoogtegradiënt, het risico dat door afgraven grotere hoogteverschillen worden/ zijn gecreëerd, die het lokale basenrijke grondwater lager op de helling – dus buiten het Lieftingsbroek – doen uittreden. Zeker wanneer is afgegraven tot niveaus lager dan die van de depressies in het Lieftingsbroek.
 - In het onderzoek van KWR wordt voorgesteld een stuw te plaatsen in de hoofdwatergang. Niet duidelijk is hoe hoog die stuw moet zijn om de doelen te bereiken en of het verondiepen of dempen van de hoofdwaterleiding niet een betere oplossing is.
 - Voor het geheel is de verslechtering aardig goed in beeld. Het doelbereik is nog niet specifiek, meetbaar en tijdgebonden geformuleerd. Het uitvoeren van scenario 3²¹ is inderdaad de beste optie maar de manier waarop (hoogte stuwpeil, al dan niet afvoeren regenwater, op welk niveau en wanneer in het seizoen) maar aandacht voor stilstaand regenwater als sturende factor in het systeemfunctioneren blijft noodzakelijk.

²⁰ Een matige belasting betekent dat de stikstofdepositie hoger is dan 70 mol/ha/jaar boven de KDW en lager dan 2 maal de KDW.

²¹ Pagina 20 van de NDA:

- Scenario 1: Dempen randsloten Lieftingsbroek
- Scenario 2: Scenario 1 + dempen sloten in de omgeving Lieftingsbroek
- Scenario 3: Scenario 2 + verhogen van de stuwpeilen van hoofdwatergang ten zuidwesten van het Lieftingsbroek

- Vanwege de verandering van het klimaat is er een klimaatrobuust landschap nodig. Dit betekent een landschap waarin het grondwatersysteem zorgt voor voldoende hoge grondwaterstanden en genoeg buffercapaciteit in de bodem om voor het Lieftingsbroek noodzakelijke standplaatscondities te kunnen blijven genereren. Niet duidelijk is in hoeverre scenario 2 bestand is tegen klimaatverandering en daarmee dit scenario voldoende klimaatrobuust is.
- **Stikstof:**
 - Bij de maatregelen voor het herstel van de bossen wordt aanpak van stikstofdepositie genoemd. Stikstof wordt echter niet concreet vertaald naar specifieke maatregelen en ambities. Wel wordt verwezen naar pilotproject “maatwerk met meetwerk” dat inzichtelijker maakt waar de stikstof vandaan komt en waar de stikstof neerkomt²². In hoofdstuk 6 wordt aangegeven dat ‘de extra daling van de stikstofdepositie ten opzichte van de autonome daling als gevolg van de generieke maatregelen, samen met de herstelmaatregelen en het reguliere beheer zorgen ervoor dat de natuurlijke kenmerken van de stikstofgevoelige natuur worden behouden en achteruitgang wordt gestuit’. Hiervoor is geen navolgbare argumentatie gegeven.
 - Tijdens het veldbezoek bleek dat op hoger gelegen bossen dikke pakketten van ruw bladstrooisel liggen. Deze dikke strooiselpakketten belemmeren de kieming van tal van soorten, zoals ook bomen en struiken. Ze duiden op verzuring en vormen bij vernatting mogelijk een grote eutrofiëringsbron (vrijkomen van nitraat en fosfor). Niet is aangegeven hoe groot dit probleem is en wat maatregelen zijn om deze mogelijk negatieve effecten van vernatting te bestrijden of mitigeren.
- **Beperkte omvang/isolatie:** Voor de twee boshabitattypen ontbreken (voldoende) aandacht en maatregelen voor de drukfactor beperkte oppervlakte. Wel wordt in hoofdstuk 6 van de NDA geadresseerd dat er voor Eiken-Beukenbos goede kansen liggen net buiten het Lieftingsbroek. De Ecologische Autoriteit adviseert de kansen hiervoor nader te onderzoeken en uit te werken. De gunstige ontwikkeling van schrale vegetatie (richting Blauwgrasland) bij Barkeveen zou een kans zijn om de isolatie van het Blauwgrasland in het Lieftingsbroek te verminderen en de omvang ervan te doen vergroten. Dat is nog niet nader uitgewerkt.
- **Exoten:** De NDA geeft aan dat exoten nu geen probleem zijn maar dat is voor de toekomst niet uit te sluiten. In 1932 is ook al een vak Amerikaanse eik omgevormd naar inheems volgens de kaart van Koops uit de jaren 80. Het is nodig om in de NDA meer aandacht te besteden aan wel of niet bestrijden van exoten.
- **Impact herstelmaatregelen op Elzenzegge-Elzenbroekbos:** Zoals eerder in dit advies aangegeven kent het gebied nog Elzenzegge-Elzenbroekbos. Dit is niet een aanwezig habitat met een doelstelling voor het Natura 2000-gebied, maar het is wel zeer waardevol. De voorgestelde en al eerder genomen maatregelen kunnen een effect hebben op het de kwaliteit van dit bos.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen op de volgende onderdelen:

- Waarom het afgraven van het Ellersinghuizerveld bijdraagt aan de waterhuishouding.
- Meer duidelijkheid te geven van het doelbereik van de voorgestelde hydrologische maatregelen (de scenario's)
- Duidelijkheid te geven of de specifieke en generieke maatregelen voor vermindering van de stikstof ertoe leiden dat verdere de achteruitgang van de natuur wordt voorkomen. Geef daarnaast aan wat voor impact de vernatting van ruw bladstrooisel heeft op de waterkwaliteit.
- Aan te geven welke mogelijkheden zijn om de beperkte omvang/isolatie aan te pakken.
- De impact van wel of niet bestrijden van exoten.
- De impact van de maatregelen op het Elzenzegge-Elzenbroekbos aan te geven.

2.4 Synthese en conclusies

In de NDA wordt geconcludeerd dat sinds de metingen in 2013 de kwaliteit van het blauwgrasland en de oppervlakte van de beide bostypen zijn verslechterd. Op basis van de NDA-handreiking wordt dan ook bij elk habitatype geconcludeerd dat ‘Nee, tenzij’ aan de orde is. Dit betekent dat met de vastgestelde maatregelen

verslechtering nog verdere verslechtering niet valt uit te sluiten. Aanvullende maatregelen tegen verslechtering zijn daarom urgent, zowel voor hydrologie en de stikstofoverbelasting. De Ecologische Autoriteit deelt deze conclusie.

In de NDA is aangegeven dat gestart moet worden met scenario 2, gevolgd door scenario 3 voor het herstellen van een goede hydrologische situatie. Het uitvoeren van scenario 3 is inderdaad de beste optie maar de manier waarop (hoogte stuwpeil, verondiepen of dempen, van de sterk drainerende watergang) dient beter te worden onderbouwd. De noodzaak voor het afvoeren van regenwater is evenmin helder onderbouwd, ook niet in de overgangsfase tussen het uitvoeren van scenario 2 en 3 en of na uitvoering van scenario 3 dit noodzakelijk blijft. Een betere onderbouwing van het al dan niet afvoeren regenwater, op welk niveau en wanneer in het seizoen, vanwege de mogelijke rol van stilstaand regenwater als sturende factor in het systeemfunctioneren is noodzakelijk.

Er ontbreekt in de NDA een duidelijke paragraaf waarin kennishiaten en onzekerheden worden genoemd. Dit is wel nodig aangezien nog niet duidelijk is hoe de gevolgen van verdroging en stikstofdepositie in bossen moeten worden hersteld, zowel van het Beuken-Eikenbos met hulst als het Eiken-Haagbeukenbos, zonder grote risico's op verlies van nog resterende natuurkwaliteiten.

2.5 Kennis- en monitoringsprogramma

NDA's van de eerste cyclus moeten nadrukkelijk gezien worden als de start van een iteratief proces, waarin steeds meer informatie beschikbaar komt en steeds meer duidelijkheid komt over de te nemen maatregelen om de natuur weer gezond te maken. Het gebruik van goed onderbouwde werkhypothese en duidelijke tussenconclusies zorgt er dan voor dat een deel van de maatregelen uit de NDA's eerste cyclus kunnen worden onderbouwd en een kwantitatief beeld ontstaat van de effectiviteit van maatregelen. Ondanks het ontbreken van gegevens, kunnen sommige conclusies wel degelijk al getrokken worden, bijvoorbeeld omdat de mate van onzekerheid kleiner is dan omvang van het effect.

Schets de consequenties van het ontbreken van gegevens voor de keuze van maatregelen en de mogelijk te trekken conclusies. Geef ook aan waarom sommige conclusies wel degelijk getrokken kunnen worden, ondanks het ontbreken van sommige gegevens.

Een samenvatting van de leemten in kennis voor de NDA Lieftinghsbroek ontbreekt. Het is daarnaast nodig om aan te geven hoe deze kennisleemten worden opgevuld in een volgende NDA-cyclus. Geef hierbij aan wie daarvoor verantwoordelijk is, wat de planning hiervoor is, en wat het benodigde budget is.

De Ecologische Autoriteit heeft in paragraaf doelen Natura 2000 het belang aangestipt van een goede en duidelijke vegetatiekartering voor de habitattypen, met een heldere en consistente typologie. Zij beveelt aan om die nu te maken, en dit als basis te gebruiken voor toekomstige monitoring.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen met een kennis- en monitoringsprogramma. Geef aan welke kennis ontbreekt en hoe deze leemten in kennis worden weggenomen in de toekomst. Maak ook een duidelijke vegetatiekartering voor de habitattypen met een heldere en consistente typologie.

3. Adviezen voor het provinciale gebiedsprogramma

In dit hoofdstuk wordt een aantal aanbevelingen gedaan over onderwerpen die een sterke relatie hebben met de NDA informatie. Deze zijn bedoeld om de kwaliteit van het gebiedsprogramma nu en in de toekomst, te verbeteren. Dit is geen complete lijst met adviezen, zie ook het advies over de handreiking gebiedsprogramma's:²³

Relatie instandhoudingsdoelen met andere doelen van het provinciale gebiedsprogramma

In de nog op te stellen gebiedsprogramma's per provincie wordt gestreefd naar een integrale aanpak op de onderwerpen natuur, water en klimaat. De Ecologische Autoriteit merkt in dit verband op dat de NDA nog niet ingaat op hoe de instandhoudingsdoelen voor Lieftingsbroek zich verhouden tot andere doelen. Ecologisch gezien kunnen deze doelen sterk samenhangen, elkaar versterken, of elkaar tegenwerken. Ook in het advies over de handreiking gebiedsprogramma's vraagt de Ecologische Autoriteit aandacht voor de samenhang en prioritering van de doelen.

In de omgeving van het Lieftingsbroek kunnen maatregelen voor andere doelen, ook gunstig voor dit gebied uitpakken. Bijvoorbeeld de aanleg van bos, en het beschaduen van Kaderrichtlijn Water (KRW)-lichamen kunnen positief zijn voor de uitbreiding of connectiviteit van het bos van het Lieftingsbroek. Ook het grondwaterpeil verhogen en afname van stikstofuitstoot ruimtelijk combineren in de directe omgeving zullen logischerwijs gunstig zijn. Het verdient aandacht om opgaves van andere doelen, op de juiste locaties uit te voeren opdat het Lieftingsbroek daar ook van profiteert.

Ook is het mogelijk dat maatregelen negatief kunnen uitpakken voor de natuurdoelen van dit Natura 2000 gebied. Zo kan mogelijk de uitvoering van KRW-maatregelen bij de Ruiten Aa het grondwaterpeil nadelig veranderen. De Ecologische Autoriteit beveelt aan om bij de uitwerking van het provinciale gebiedsprogramma hier nadrukkelijk aandacht aan te besteden.

²³ Zie <https://www.ecologischeautoriteit.nl/adviezen/5001>.

Bijlage 1: Projectgegevens

Werkwijze Ecologische Autoriteit

De Ecologische Autoriteit heeft voor dit advies een werkgroep van deskundigen samengesteld. Deze werkgroep toetst of in de natuurdoelanalyse (NDA) alle essentiële ecologische informatie is betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en gebiedsprogramma's. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep het Natura 2000-gebied bezocht en met de voortouwnemers en gebiedsbeheerder(s) gesproken. Meer informatie over de Ecologische Autoriteit en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Voortouwnemer

Provincie Groningen

Samenstelling van de werkgroep

dr. André Jansen

Tom Ludwig MA (secretaris)

Marja van der Tas (voorzitter)

Ing. Mark Zekhuis

Waar vind ik de stukken die de Ecologische Autoriteit heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.ecologischeautoriteit.nl projectnummer 5018 in te vullen in het zoekvak.

Arthur van Schendelstraat 760 • 3511 MK Utrecht
030 2347667 • info@ecologischeautoriteit.nl
www.ecologischeautoriteit.nl